

**HARBIY XIZMATCHILARNING FAOLIYATIDA YUZAGA KELADIGAN
IJTIMOIY-PSIXOLOGIK MUAMMOLAR**

**СОЦИАЛЬНО-ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ ПРОБЛЕМЫ В ДЕЯТЕЛЬНОСТИ
ВОЕННОСЛУЖАЩИХ**

**SOCIO-PSYCHOLOGICAL PROBLEMS ARISING IN THE ACTIVITIES OF
MILITARY PERSONNEL**

*Harbiy qism psixologi leytenant
Nurmanov Sanjarbek G'ulom o'g'li*

Annotatsiya: Harbiy xizmatning o'ziga xosligi – bu doimiy mas'uliyat, og'ir jismoniy va psixologik yuklamalar. O'zbekistonda harbiy xizmatchilar uchun psixologik chidamlilikni ta'minlash masalasi davlat darajasida e'tiborga olingan, chunki jangovar sharoitlar va stress harbiy xizmatning asosiy qismi hisoblanadi. Biroq, quyidagi to'siqlar motivatsiyani pasaytirishi mumkin.

Kalit so'zlar: Motivatsion to'siq, psixologik stress, og'ir kasblar, harbiy oilalar

Аннотация: Военная служба - одна из самых ответственных и сложных профессий в обеспечении безопасности страны. Военнослужащие Вооруженных Сил Узбекистана должны быть воспитаны в духе патриотизма, физически и психологически крепкими. Однако различные препятствия, встречающиеся в служебной деятельности и семейной жизни, могут снизить мотивацию военнослужащих. Эти барьеры включают в себя такие факторы, как психологический стресс, разрушение семейных отношений, материальные трудности и социальное давление в обществе. В данной статье рассматриваются основные причины, последствия и пути решения этих препятствий. Информация в основном основана на исследованиях и источниках о жизни и трудностях в службе военных семей.

Ключевые слова: Мотивационный барьер, психологический стресс, сложные профессии, военные семьи

Abstract: Military service is one of the most responsible and complex professions in ensuring the security of the country. Military personnel of the Armed Forces of Uzbekistan must be educated in the spirit of patriotism, physically and psychologically strong. However, various obstacles encountered in service and family life can reduce military personnel's motivation. These barriers include factors such as psychological stress, family relationship breakdown, material difficulties, and social pressure in society. This article examines the main causes, consequences, and ways to

address these obstacles. The information is mainly based on research and sources about the life and difficulties of military families in service.

Keywords: Motivational barrier, psychological stress, difficult professions, military families.

Shu bilan birga, xizmat jarayonida yuzaga keladigan ayrim to'siqlar harbiy xizmatchilarning ichki motivatsiyasiga jiddiy ta'sir ko'rsatishi mumkin. Ulardan eng muhimlaridan biri – psixologik stress va ruhiy travmalardir. Uzoq muddatli mashg'ulotlar, jangovar vazifalar, doimiy xavf hissi va oiladan yiroqlik inson ruhiyatini asta-sekin charchatadi. Nazariy jihatdan harbiy xizmatchi barcha yuklamalarga tayyor bo'lishi lozim, biroq real hayotda bu jarayon murakkab kechadi. Oila mehridan uzoqlik va ertangi kun noaniqligi xizmatga bo'lgan qiziqishni susaytirishi mumkin.

Bundan tashqari, moddiy va ijtimoiy qiyinchiliklar ham muhim omil hisoblanadi. Past maosh, cheklangan imkoniyatlar va ayrim hollarda yetarli darajada ta'minlanmagan yashash sharoitlari harbiy xizmatni tanlashda majburiylik hissini kuchaytiradi. Bu esa uzoq muddatli xizmat davomida motivatsiyaning pasayishiga olib keladi. Jihozlar yoki ovqatlanish bilan bog'liq muammolar esa nafaqat harbiy xizmatchini, balki uning oilasini ham tashvishga soladi.

Harbiy xizmatda ish va shaxsiy hayot muvozanatining buzilishi ham tez-tez uchraydi. Uzoq safarlar, rejasiz mashg'ulotlar va doimiy navbatchilik oilaviy rishtalarni zaiflashtiradi. Natijada harbiy xizmatchi o'zining ota, turmush o'rtoq sifatidagi mas'uliyatlarini to'liq ado eta olmayotgandek his qiladi.

Bu jarayonda harbiy xizmatchilarning oilalari ham alohida sinovlardan o'tadi. O'zbekistonda harbiy oilalar uchun turli ijtimoiy dasturlar va imtiyozlar mavjud bo'lsa-da, ularning samaradorligi har doim ham yetarli bo'lavermaydi. Harbiy xizmatchining uzoq vaqt xizmatda bo'lishi oiladagi rollarning o'zgarishiga olib keladi. Turmush o'rtoq'i barcha mas'uliyatni yolg'iz zimmasiga oladi, bolalar esa ota mehridan bebahra qoladi. Bu holat oilada ruhiy tushkunlik va nizolarga sabab bo'lishi mumkin.

Tez-tez ko'chib yurish, bolalarning maktabini almashtirish, tibbiy xizmatdagi uzilishlar harbiy oilalar hayotini yanada murakkablashtiradi. Eng og'iri esa – yaqin insonning xavfsizligi uchun doimiy xavotir hissidir. Bu holat harbiy xizmatchining ruhiy holatiga bevosita ta'sir ko'rsatib, uning xizmat samaradorligini pasaytiradi.

Mazkur muammolarni bartaraf etish uchun kompleks yondashuv zarur. Avvalo, psixologik yordam tizimini kuchaytirish muhim. Harbiy qismlarda professional psixologlar faoliyatini kengaytirish, stressni boshqarish va posttravmatik holatlarning oldini olishga qaratilgan treninglar tashkil etish katta ahamiyatga ega. “Jasorat maktablari” kabi loyihalar yoshlarni nafaqat jismonan, balki ruhan ham harbiy xizmatga tayyorlashda muhim rol o'ynaydi.

Shuningdek, moddiy va ijtimoiy ta'minotni yaxshilash, uy-joy, tibbiy xizmat va ta'lim sohasidagi imtiyozlarni kengaytirish harbiy xizmatchilar va ularning oilalarida ishonch va barqarorlik hissini mustahkamlaydi. Ish va hayot muvozanatini saqlashga qaratilgan mexanizmlar, rejalashtirilgan ta'tillar va oila bilan muloqot qilish imkoniyatlarining kengaytirilishi esa oilaviy munosabatlarni mustahkamlashga xizmat qiladi.

Bu fikrlarni hayotiy misol yanada yaqqol tasdiqlaydi. Masalan, chegara hududida xizmat qilayotgan serjant A.X.ni olaylik. U yillar davomida og'ir sharoitlarda, doimiy jangovar shaylik holatida xizmat qilgan. Uzoq navbatchiliklar va oilasidan uzoqlik uning ruhiy holatiga salbiy ta'sir ko'rsatgan. Oila a'zolari bilan uchrasha olmaslik, farzandlarining o'sishini masofadan turib kuzatish majburiyati uning ichki charchog'ini yanada kuchaytirgan.

Serjant A.X.ning oilasi ham bu sinovlardan chetda qolmagan. Turmush o'rtog'i barcha mas'uliyatni yolg'iz zimmasiga olgan, moddiy qiyinchiliklar esa oilaviy muhitga salbiy ta'sir ko'rsatgan. Bolalar otasining yo'qligini og'ir qabul qilib, ta'lim jarayonida ham qiyinchiliklarga duch kelgan. Tez-tez ko'chib yurish esa ularning ijtimoiy moslashuvini yanada murakkablashtirgan.

Bu misol shuni ko'rsatadiki, harbiy xizmatdagi muammolar faqat bir shaxs bilan cheklanmaydi – u butun bir oilaning hayotiga ta'sir qiladi. Shu bois, harbiy xizmatchilar va ularning oilalarini har tomonlama qo'llab-quvvatlash davlat va jamiyat oldidagi muhim vazifadir.

Xulosa qilib aytganda, harbiy xizmatning murakkabligi va o'ziga xosligi harbiy xizmatchilardan katta sabr va matonat talab etadi. Davlat tomonidan psixologik, moddiy va ijtimoiy qo'llab-quvvatlash choralari izchil kuchaytirish harbiy xizmatchilarning motivatsiyasini oshirish, ularning xizmatga sadoqatini mustahkamlash va mamlakat mudofaa salohiyatini yuksaltirishda muhim omil bo'lib xizmat qiladi. Chunki harbiy xizmatchi va uning oilasi – milliy xavfsizlikning mustahkam tayanchidir.

Psixologik stress va travmalar. Harbiy xizmatda uchraydigan og'ir sharoitlar, masalan, jangovar vazifalar yoki uzoq muddatli mashqlar, psixologik charchoqqa olib keladi. O'zbekistonning mudofaa doktrinasiga ko'ra, harbiy xizmatchilar jismoniy va psixologik yuklamalarga chidamli bo'lishi kerak, ammo real hayotda bu har doim ham ta'minlanmaydi. Masalan, oiladan uzoq bo'lish va doimiy xavf hissi motivatsiyani yo'qotishga sabab bo'ladi. Moddiy va ijtimoiy qiyinchiliklar. Past maosh va ish sharoitlari – bu harbiy xizmatdagi asosiy to'siqlardan biri. O'zbekiston yoshlari orasida ishsizlik va past daromadlar tufayli harbiy xizmatni tanlash ko'pincha majburiyatdan kelib chiqadi, ammo bu uzoq muddatda motivatsiyani pasaytiradi. Bundan tashqari, jihozlarning yetishmasligi yoki ovqatlanish muammolari oilalarning xavotirini

oshiradi. Ish va hayot muvozanatining buzilish. Harbiy xizmatda uzoq muddatli safarlar va mashqlar oilaviy hayotni buzadi. Bu esa harbiy xizmatchilarning motivatsiyasini pasaytiradi, chunki ular oilaviy mas'uliyatlarni bajara olmaydilar. Harbiy xizmatchilarning oilalari alohida qiyinchiliklarga duch keladi. O'zbekistonda harbiy oilalar uchun ijtimoiy qo'llab-quvvatlash dasturlari mavjud, masalan, harbiy xizmatchilar farzandlari uchun kvotalar va imtiyozlar, ammo bu yetarli emas. Oilaviy munosabatlarning buzilishi. Harbiy xizmatchining uzoq muddatli yo'qligi oilada rol o'zgarishlariga olib keladi. Turmush o'rtog'i yolg'iz farzand tarbiyasi va uy xo'jaligi bilan shug'ullanishi kerak, bu esa stress va nizolarga sabab bo'ladi. Bolalar esa otasining yo'qligidan psixologik travma olishi mumkin. Moddiy va ijtimoiy bosimlar. Harbiy oilalar tez-tez ko'chib yurishi, bolalar ta'limi va sog'liqni saqlash muammolari bilan duch keladi. O'zbekistonda harbiy oilalar uchun uy-joy va tibbiy yordam ta'minlanadi, ammo bu har doim ham sifatli bo'lmaydi. Bundan tashqari, oilalar o'g'illarining xavfsizligidan qo'rqishadi, bu esa motivatsiyani pasaytiradi.

Psixologik va emotsional to'siqlar. Oilada doimiy xavotir va stress harbiy xizmatchining motivatsiyasiga ta'sir qiladi. Masalan, oilaviy nizolar yoki farzandlarning muammolari xizmatga salbiy ta'sir ko'rsatadi. Ushbu to'siqlarni bartaraf etish uchun quyidagi choralar ko'rilishi mumkin. Psixologik yordamni kuchaytirish. Harbiy xizmatchilar va ularning oilalari uchun psixologik maslahat markazlari tashkil etish. O'zbekistonda "Jasorat maktablari" kabi loyihalar yoshlarni harbiy xizmatga tayyorlashda yordam beradi. Ijtimoiy qo'llab-quvvatlash. Harbiy oilalar uchun moddiy yordam, uy-joy va ta'lim imtiyozlarini kengaytirish. Davlat tomonidan harbiy xizmatchilar oilalariga qo'shimcha ta'tillar va imtiyozlar berilmoqda. Vatanparvarlik tarbiyasi bu harbiy xizmatning ijobiy tomonlarini targ'ib qilish orqali motivatsiyani oshirish. O'zbekiston Qurolli Kuchlari vatan himoyachilari sifatida hurmat qilinadi.

Harbiy xizmatchilarning oilasi va xizmat faoliyatidagi motivatsion to'siqlar jiddiy muammo bo'lib, ularni bartaraf etish davlat va jamiyatning birgalikdagi harakatlarini talab qiladi. Motivatsiyani saqlash orqali Qurolli Kuchlarning samaradorligini oshirish mumkin. Harbiy xizmatchilar va ularning oilalari mamlakat xavfsizligining asosidir, shuning uchun ularni qo'llab-quvvatlash zarur. Mazkur muammolarni bartaraf etish harbiy xizmatchilarning xizmat samaradorligi va davlat mudofaa salohiyatini mustahkamlashda muhim ahamiyat kasb etadi. Shu bois, harbiy xizmatchilar va ularning oilalarini har tomonlama qo'llab-quvvatlash tizimini takomillashtirish dolzarb vazifalardan biri hisoblanadi. Birinchidan, psixologik barqarorlikni ta'minlash bo'yicha tizimli choralar ko'rilishi lozim. Harbiy qismlarda professional psixologlar faoliyatini kuchaytirish, stressni boshqarish va posttravmatik holatlarning oldini olishga qaratilgan treninglar tashkil etish muhimdir. Shuningdek, jangovar tayyorgarlik jarayonida psixologik moslashuv usullarini joriy etish harbiy xizmatchilarning ruhiy holatini barqarorlashtirishga xizmat qiladi. Ikkinchidan,

moddiy va ijtimoiy ta'minot masalalariga alohida e'tibor qaratish zarur. Harbiy xizmatchilarning ish haqi va ijtimoiy kafolatlarini bosqichma-bosqich oshirish, zamonaviy jihozlar bilan ta'minlash, ovqatlanish va yashash sharoitlarini yaxshilash motivatsiyani oshirishga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Bu borada davlat tomonidan amalga oshirilayotgan islohotlar izchil davom ettirilishi lozim. Uchinchidan, ish va hayot muvozanatini saqlashga qaratilgan mexanizmlarni rivojlantirish muhim ahamiyatga ega. Harbiy xizmatchilarga rejalashtirilgan ta'til va oilasi bilan muloqot qilish imkoniyatlarini kengaytirish, xizmat jadvalini imkon qadar maqbullashtirish oilaviy munosabatlarni mustahkamlashga yordam beradi. To'rtinchidan, harbiy xizmatchilar oilalarini ijtimoiy himoya qilishni kuchaytirish zarur. Uy-joy bilan ta'minlash, tibbiy xizmatlar sifatini oshirish, bolalar ta'limi uchun qo'shimcha imtiyozlar berish oilalarning ijtimoiy barqarorligini ta'minlaydi. Shuningdek, harbiy oilalar uchun maslahat va psixologik yordam markazlarini tashkil etish oilaviy nizolarning oldini olishga xizmat qiladi. Xulosa qilib aytganda, harbiy xizmatning murakkabligi va o'ziga xosligi harbiy xizmatchilar hamda ularning oilalaridan katta jismoniy va ruhiy kuch talab etadi. Ushbu jarayonda davlat tomonidan kompleks yondashuv asosida psixologik, moddiy va ijtimoiy qo'llab-quvvatlash choralari kuchaytirish harbiy xizmatchilarning motivatsiyasini oshirish, ularning xizmatga sadoqatini mustahkamlash va milliy xavfsizlikni ta'minlashda muhim omil bo'lib xizmat qiladi. Mazkur masalalarni yanada aniqroq yoritish uchun hayotiy misol keltirish maqsadga muvofiqdir.

Masalan, shartli ravishda serjant A.X.ning xizmat faoliyatini olaylik. U bir necha yildan buyon chegara hududidagi harbiy qismda xizmat qiladi. Xizmat sharoitlari og'ir bo'lib, uzoq muddatli navbatchiliklar, rejalashtirilmagan mashg'ulotlar va doimiy jangovar shaylik holati uning psixologik holatiga sezilarli ta'sir ko'rsatgan. Serjant A.X. xizmat davomida bir necha oy davomida oilasi bilan uchrasha olmagan, bu esa uning ruhiy charchoqqa uchrashiga sabab bo'lgan. Doimiy xavf hissi va mas'uliyat yukining og'irligi vaqt o'tishi bilan xizmatga bo'lgan qiziqish va motivatsiyaning pasayishiga olib kelgan. Uning oilasi ham mazkur vaziyatdan chetda qolmagan. Turmush o'rtog'i farzandlar tarbiyasi va kundalik ehtiyojlarni yolg'iz o'zi hal etishga majbur bo'lgan. Moddiy ta'minot yetarli darajada barqaror bo'lmagani sababli oilada qo'shimcha moliyaviy qiyinchiliklar yuzaga kelgan. Farzandlar esa otasining uzoq muddat yo'qligidan ruhiy tushkunlikni boshdan kechirgan, bu esa ularning ta'lim jarayoniga ham salbiy ta'sir ko'rsatgan. Shuningdek, xizmat joyining tez-tez o'zgarishi sababli oila bir necha bor ko'chishga majbur bo'lgan. Natijada, bolalarning maktabini almashtirish, tibbiy xizmatdan foydalanishdagi uzilishlar va ijtimoiy muhitga moslashish muammolari paydo bo'lgan. Ushbu holatlar nafaqat oilaning umumiy farovonligiga, balki serjant A.X.ning xizmat vazifalarini bajarishdagi ruhiy holatiga ham bevosita ta'sir etgan. Mazkur hayotiy misol shuni ko'rsatadiki, harbiy xizmatdagi

psixologik, moddiy va ijtimoiy muammolar faqat harbiy xizmatchining o'ziga emas, balki uning oilasiga ham bevosita ta'sir ko'rsatadi. Shu sababli, harbiy xizmatchilar va ularning oilalarini qo'llab-quvvatlashga qaratilgan kompleks choralar ko'rish, ularning ijtimoiy himoyasini kuchaytirish va psixologik yordam tizimini yanada rivojlantirish harbiy xizmat samaradorligini oshirishda muhim omil bo'lib xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. O'zbekiston Respublikasi Mudofaa doktrinasi. – Toshkent, rasmiy nashr.
2. O'zbekiston Respublikasi “Harbiy majburiyat va harbiy xizmat to'g'risida”gi Qonuni. – Toshkent.
3. G'oziyev E.G'. Psixologiya. – Toshkent: O'qituvchi, 2003.
4. Fayziyev Y. M. Umumiy va tibbiy psixologiya. – Toshkent: Ilm-ziyo, 2017.
5. Mamajonova M. M. Harbiy xizmatchilar motivatsiyasida oilaning o'рни va ahamiyati // Ilmiy-amaliy jurnal.
6. Axmadjonov M. B. Harbiy xizmatchilarda stress va psixologik zo'riqishning motivatsiyaga ta'siri // Psixologiya va pedagogika masalalari.
7. Jalolova M. O. Harbiy oilalarda ijtimoiy-psixologik muammolar va ularning oldini olish yo'llari // Psixologiya ilmiy jurnali.
8. Irgashev Z. Harbiy xizmatchilarda stress va motivatsion barqarorlik muammolari // Ijtimoiy fanlar to'plami.
9. Grossman D. On Combat: The Psychology and Physiology of Deadly Conflict in War and in Peace. – USA.
10. Figley C. R. (ed.). Combat Stress Injury: Theory, Research, and Management. – New York.